

EL TEMPORAL DEL SACRAMENTARI DE RIPOLL EN RELACIÓ AMB EL DE TRENTO

per JOAN BELLAVISTA I RAMON

El resultat indirecte d'un estudi anterior,¹ ens mostrà uns punts de contacte d'alguns sacramentaris catalans amb la tradició adriana, representada pel sacramentari de Trento. Els més afectats són el sacramentari de Sant Cugat, Ms. 47, Arx. Corona Aragó, el de Tortosa, Ms. 41, de la Bibl. Cap. de Tortosa, i el sacramentari de Ripoll.² Ara hem cregut útil d'analitzar directament fins on era possible d'aclarir la relació entre el sacramentari de Trento i el de Ripoll.

L'intent inicial era d'establir una comparació completa entre ambdós sacramentaris, aprofitant l'avinentesa de la recent edició del sacramentari tridentí.³ Malauradament hem hagut de renunciar-hi atès l'inconvenient que significa la no inclusió de l'índex de peces en el volum editat. Davant les dificultats que comporta el treball, per la manca d'aquest instrument, limitem el present estudi només al temporal.

Presentem, en primer lloc, la llista de les peces que, en el temporal del sacramentari de Ripoll, hem trobat que són coincidents amb les del sacramentari de Trento. Al costat de cada una d'elles, per a facilitar-ne la comparació, hom hi pot veure la que correspon al sacramentari adrià, en la mateixa missa i en el mateix indret.

1. JOAN BELLAVISTA, *La pre-quaresma i la quaresma en el Sacramentari de Sant Cugat del Vallès*, Barcelona, Arx. de la Corona d'Aragó, ms. Sant Cugat 47, dins *Miscel·lània Litúrgica Catalana* III (1984) 47-56. A la p. 54 d'aquest estudi, a la quarta ratlla, començant pel final, convé d'aclarir que el sacramentari de Trento no duplica les peces, cosa que sí que la fa SCu 47, ff. 37-37^v, en aquest dijous.

S'ha de corregir, igualment, l'error que comença a la setena ratlla del final de la p. 56. S'hi ha de suprimir la paraula *llevat* i tota la ratlla següent. Una altra errada és la del núm. 30 del quadre sinòptic. On diu *Sup. Pop.*, a la columna *Sacr. St. Cugat*, ha de dir *Post Com.*

2. A. OLIVAR, *Sacramentarium Rivipullense*, Madrid-Barcelona 1964.

3. F. DELL'ORO, *Monumenta Liturgica Ecclesiae Tridentinae, saeculo XIII antiquiora, II/A Fontes Liturgici. Libri sacramentorum*, Trento 1985.

SACR. RIPOLL		SACR. GR. TRENTO	SACR. GR. «HADRIANUM»		
Fer. V. Hebd. Quinq.					
1	78	Alia Col. Da quesumus domine fidelibus	= 214	158	Deus qui culpa ofenderis...
Fer. V. Hebd. I Quadr.					
2	111	Col. Omnipotens sempiternae deus, qui in observacione...	= 240	184	Devotionem populi tui...
Fer. V. Hebd. II Quadr.					
3	151	Secr. Accepta tibi sit...	= 274	218	Presente sacrificio...
4	153	Com. Prebeant nobis domine...	= 275	219	Gratia tua nos...
5	154	Sup. Pop. Respice domine propicius...	= 276	220	Adesto domine famulis...
Fer. V. Hebd. III Quadr.					
6	184	Col. Concede qu(ae)sumus omnipotens deus ut ieiuniorum...	= 300	244	Magnificet te domine praetiosa...
7	186	Secr. Fac nos qu(ae)sumus domine et ad sancta...	= 301	245	In tuorum domine praetiosa...
8	189	Com. Sacramenti tui domine	= 302	246	Sit nobis domine sacramenti...
Fer. V. Hebd. IV Quadr.					
9	222	Col. Pr(ae)sta qu(ae)sumus domine ut salutaribus...	= 329	273	Praesta quaesumus omnipotens deus ut quos votiva...
10	224	Secr. Efficiatur hec hostia...	= 330	274	Purifica nos misericors deus...
11	226	Com. Sancta tua nos domine...	= 331	275	Caelestia dona capientibus...

Fer. V. de Pass. Domini

12	257	Col.	Concede nobis misericors deus ut sicut...	= 356	300	Praesta quaesumus omnipotens deus...
13	258	Secr.	Concede nobis domine ut celebraturi...	= 357	301	Domine deus noster qui in his...
14	360	Com.	Vegetet nos domine semper...	= 358	302	Quod ore sumpsimus domine...
15	261	Sup. Pop.	Sucurre qu(ae)sumus domine populo tuo...	= 359	303	Esto quaesumus domine...

Sab. de Pass. Domini

16	267	Col.	Da nobis qu(ae)sumus domine observanciam...	= 364	308	Proficiat quaesumus domine plebs...
17	369	Secr.	Pr(ae)sta qu(ae)sumus omnipo- tens deus ut icuniorum...	= 365	309	Cunctis nos quaesumus domine...
18	271	Com.	Adesto domine fidelibus...	= 366	310	Divini saciati muneribus...

Fer. VI. Oct. Paschae

19	449	Col.	Familiam tuam qu(ae)sumus domine...	= 470	423	Omnipotens sempiternae deus qui paschali...
----	-----	------	--	-------	-----	--

SIGLES.

- Ha J. DESHUSSES, *Le Sacramentaire grégorien. Ses principales formes d'après le plus anciens manuscrits*, Fribourg Suisse 1971.
- Tren F. DELL'ORO, *Monumenta Liturgica Ecclesiae Tridentinae*, II/A, Trento 1985.
- Rip A. OLIVAR, *Sacramentarium Rivipullense*, Madrid-Barcelona 1964.
- SCu Barcelona, ACA, Ms. St. Cu 47.
- Vic 68 Vic, Mus. Episc., Ms. 68.
- Tor 41 Tortosa, Bib. Cap., Ms. 41. Cf. edició parcial de J. Janini, dins «Hispania Sacra» 19 (1968) 8-22.
- Gir 46 Girona, Mus. Dioc., Ms. 46. Cf. edició parcial de J. Janini, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» 2 (1984) 59-66.
- SB Bib. Apost. Vaticana, Ms. Vat. Lat. 3642.

ANÀLISI DE LES PECES COMUNES ENTRE EL TEMPORAL
DEL SACRAMENTARI DE TRENTO I EL DE RIPOLL

Reprenem la llista anterior per veure la situació exacta de cada peça en el conjunt de la missa en què s'inscriu, en el sacramentari de Trento i la seva relació amb l'Adrià. El mètode emprat permet de precisar millor la característica del de Ripoll.

Un ràpid recurs al conjunt dels sacramentaris catalans facilita d'adonar-se de la proximitat o llunyania amb l'opció feta pel de Ripoll.

Collecta del dijous de Quinquagèsima

- 1 La diferència entre Tren i Ha, en aquesta missa, rau només en la collecta. El formulari del sacramentari de Rip és format per les mateixes quatre peces que el de Trento. Se'n diferencia només pel fet d'afegir-ne, pel seu compte, una de més, que és l'*alia* collecta. És precisament aquesta la que coincideix amb l'única de Trento; l'altra és la de l'*Ha*.

La collecta única del manuscrit 47 de Sant Cugat, f. 31, és també la de Trento. Pel que fa a les altres peces del formulari, el SCu 47, va més enllà que la resta de sacramentaris catalans, car també té la secreta pròpia, *Suscipe creator*, que no és pas la tridentina.

Collecta del dijous de la I setmana de Quaresma

- 2 Trento i l'*Hadrianum* tenen, cada un d'ells, les quatre peces del formulari diferents. El SRip només coincideix amb la collecta del Tren. Les tres peces restants són les de l'*Ha*, núms. 185-187.

En aquesta mateixa missa el SCu 47, f. 33, segueix Tren, pel que fa a la collecta. El SCu 47, té a més, la secreta *Suscipe domine ieiunium...*, que no es troba ni a Tren, ni a Ha. L'únic sacramentari català que comparteix aquesta secreta és el manuscrit de Tortosa, 41, f. 10.

Missa del dijous de la II setmana de Quaresma

- 3-5 El SRip coincideix amb el de Tren, en la secreta, postcomunió i *super populum*. El sacramentari de Tren i Ha són diferents en totes les peces.

El SRip pren de l'Ha només la collecta. Les tres restants són de Tren. L'opció del de Rip és la mateixa que seguirà, més tard, el de SCu 47, ff. 35-35^v. L'altre català que s'inclina per idèntic procedir és Tor 41, f. 12^v.

Missa del dijous de la III setmana de Quaresma

- 6-8 Novament la missa dels sacramentaris de Tren i Ha són diferents en tot. L'únic punt de contacte entre Rip i Ha és la segona collecta, la segona secreta i la segona postcomunió que el SRip té de més, i la *super populum*. Són precisament aquestes quatre peces les que componen el formulari adrià. La relació entre Tren i Rip s'estableix a través de les primeres collecta, secreta i postcomunió que són justament les úniques del sacramentari tridentí.

El sacramentari SCu 47, ff. 37-37^v, té les mateixes peces del de Rip, ço és tant les primeres peces com la collecta, secreta i postcomunió repetides. El Tor 41, ff. 14-14^v, coincideix del tot amb el SRip, tant pel que fa al contingut, com també pel nombre de peces i l'ordre de distribució. L'altre català coincident amb els anteriors és el Sacramentari de Barcelona, només que prefereix de posar en primer lloc les que es troben en l'Ha.

Missa del dijous de la IV setmana de Quaresma

- 9-11 Les tres primeres peces del formulari de Tren són diferents de les de l'Ha. Només coincideixen en la *super populum*.

La proximitat del SRip amb l'Ha és ben petita; es redueix a *alia* collecta i a la *super populum*; per això ens fixarem més en les diferències. Són aquestes les que l'acosten molt a Tren. En efecte, té comunes amb aquest darrer la collecta, la secreta i la postcomunió.

El SCu 47, f. 39^v, no té segona collecta, i coincideix amb SRip només en la secreta i la postcomunió. El Tor 41, f. 16, tampoc no té *alia* collecta (l'única collecta és la de SCu 47). La secreta i la postcomunió són les mateixes de Rip i SCu.

Missa del dijous de la setmana de Passió

- 12-15 Com tantes altres vegades, tampoc aquesta no hi ha cap coincidència entre el formulari de Trento i l'Ha. Les quatre peces del de Trento són les mateixes que componen el formulari de Rip.

El SCu 47, ff. 41-41^v, no serva una fidelitat tan estricta a Trento com ho fa Ripoll. Només té comunes amb elles la post-comunió i la *super populum*. En aquest cas els que tenen les mateixes quatre peces de Rip i Tren són Tor 41, f. 18, i sacramentari de Girona, ms. 46, f. 2^v.

Missa del dissabte de la setmana de Passió

- 16-18 Una altra vegada, les tres primeres peces de la missa, en el formulari de Trento, són diferents de les de l'Adrià. Només tenen en comú la *super populum*.

El fet que el SRip tingui una *alia* collecta, li permet una petita aproximació a l'Ha, en enquibir en aquest lloc l'única que té l'adrià. De tota manera, la tradició del de Rip és la de Trento; d'ell manleva les dues altres peces del formulari, o si es vol, també, la *super populum*, bé que sigui la mateixa del Ha.

El formulari del SCu 47, f. 42, per a aquest dissabte, llevat que no té *alia* collecta, és el de Rip, o sigui que coincideix del tot amb Trento. Són coincidents, també, amb aquest darrer, Tor 41, f. 18^v, i Gir 46, ff. 3-3^v.

- 19 *Fer. V oct. Pasche*

La diferència entre el formulari de Trento i l'Adrià, rau, en una primera collecta, que es troba a Trento i no a l'Ha.

La variant de Ripoll consisteix a usar aquesta primera collecta, però no en posa una de segona, que també hi ha a Trento, que, d'altra banda, és l'única que hi ha a l'Ha.

Els sacramentaris catalans que fan això mateix són el de Tor 41, f. 25^v, i el de Gir 46, f. 27^v. No es troba aquesta variant ni en el manuscrit de SCu 47, Vic 68, ni en el de SB. Els tres darrers coincideixen en la collecta de l'Ha, n. 423.

El text de la collecta que comentem, no és pas ignorada de l'Adrià, car es troba en el núm. 457 de l'esmentat sacramentari. En aquesta llista de collectes pasquals, Rip núm. 477, seguint l'Adrià, en aquest indret la torna a reproduir.

CLOENDA

A través de les diferències del sacramentari de Ripoll amb l'*Hadrianum*, ens adonem de l'acostament del sacramentari català amb la tradició de Trento. No és pas l'únic. Pel que acabem de veure, passa això mateix amb el Sacramentari de Sant Cugat, en totes o gairebé totes les peces de les misses del dijous de la segona, tercera i quarta setmana de quaresma, a més del dissabte de Passió. Pel que fa a la identitat dels de Ripoll i Sant Cugat, és interessant de notar, per l'evolució posterior, com fins i tot el de SCu duplica les peces del formulari del tercer dijous, identificant-se així amb el de Ripoll, àdhuc en el nombre.

Això que acabem de dir del sacramentari de Sant Cugat ho podem afirmar igualment del de Tortosa. Segurament hom podria pensar el mateix del de Girona, ms. 46, del Museu Diocesà, si fos complet. De fet coincideix amb ells en la missa del dissabte de passió. Pel que fa al dijous anterior, s'identifica del tot amb el de Ripoll, com ho fa també el de Tortosa, superant el de Sant Cugat, que se n'aparta només per la collecta. Ja és més singular el fet en el sacramentari de Barcelona que, en aquest cas, coincideix amb el de Ripoll només en la missa del dijous de la tercera setmana de quaresma.

D'altra banda, la proximitat de Sant Cugat i Ripoll, pel que fa a algunes peces, es dona a totes les misses que hem analitzat, si n'exceptuem la del divendres de l'octava de Pasqua.

Resumint, arribem a la conclusió que, comparant el temporal de Trento amb el de Ripoll, hem detectat dinou peces comunes a ambdós sacramentaris. Quinze d'elles es troben entre els dijous de quinquagèsima, de quaresma, i de la setmana de Passió. És prou sabut que són precisament aquestes fèries les darreres en ésser proveïdes de missa. Quelcom semblant s'ha de dir de l'altra missa amb coincidències, que és la del dissabte de la setmana de Passió. Hem d'afegir el divendres de l'octava de Pasqua per a tenir el quadre complet.

Malgrat les similituds anotades entre Ripoll i Sant Cugat, aquest darrer no és pas idèntic a Trento ni a Ripoll, com hom pot veure en el moment de proveir-se de secreta en el dijous de quinquagèsima o bé en el dijous següent, i encara a l'hora de cercar una collecta per al dijous de la quarta setmana. Tampoc no se sent lligat a Trento per la collecta i secreta del dijous de la setmana de Passió, ni per la collecta del divendres de l'octava de Pasqua.

El fet que el SRip, a l'hora d'estructurar els dissabtes, segueix la línia adriana, si exceptuem el de Passió, indica un engatjament més feble a Trento que no podria semblar. Val a dir que el SCu, ms. 47, malgrat seguir una direcció independent de l'*Hadrianum*, tampoc no es fa seva la de Trento per a aquests dissabtes.

Segons podem veure, en els indrets del Temporal on el SRip se separa de l'*Hadrianum*, segueix el model gregorià personificat pel ms. de Trento. Amb tot, el limitat nombre de peces comunes entre aquest sacramentari i el de Ripoll, no permet gaire precisió per a parlar d'una dependència clara.

Tenint en compte que el present estudi es basa en el mètode comparatiu, no és possible d'avançar gran cosa en l'anàlisi del temporal, i en particular del temps pasqual i diumenges de durant l'any. Aquests dos temps, com ja és cosa sabuda, no estan estructurats en el sacramentari adrià ni en el model tridentí. El model de què se serveix Ripoll és ja el tardà *Supplementum* afegit al sacramentari adrià.

En el camp de la creativitat, la conclusió és que només disposa del limitadíssim marge d'aquests dijous de quaresma i que es concreta a seguir la tradició tridentina.

L'interès principal rau, possiblement, en l'aproximat segle d'avançatge que duu el sacramentari de Ripoll en relació amb els altres catalans, ja endinsats en el segle dotze. Pel grau superior de dependència que es nota en el de Sant Cugat, Tortosa i possiblement Girona, cal suposar que seguiren una font més estricta que la usada pel mateix sacramentari de Ripoll.